

УДК 336:338.432:637.134

Вільчинська Н.Л.,
ННЦ Інститут аграрної
економіки, м.Київ

ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Визначено основні аспекти формування структури капіталу. Розглянуто існуючу структуру капіталу молокопереробних підприємств, досліджено особливості формування його складових та факторів впливу.

Постановка проблеми. Ринкові перетворення в Україні принципово змінили умови функціонування підприємств, у тому числі особливості формування капіталу. Механізм фінансування істотно змінився. Як наслідок, виникло багато питань теоретичного і практичного характеру, пов'язаних з особливістю формування капіталу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню структури капіталу підприємств приділено багато уваги в працях вітчизняних дослідників: І.О. Бланка, Г.Г. Кірейцева, В.В. Ковальова, О.С. Стоянової та інших [1,4,5,6,10-12]. **Невирішена раніше частина загальної проблеми.** Незважаючи на наявність численних теоретичних розробок, проблеми дослідження теоретико – методологічних засад формування капіталу підприємства, визначення пріоритетів джерел його формування та факторів впливу, залишаються фрагментарно дослідженими та потребують подальшого наукового обґрунтування. Тому **метою статті** є дослідження тенденцій зміни структури капіталу та оцінка факторів впливу, що їх визначають.

Виклад основного матеріалу. Однією з ключових категорій фінансів підприємств є капітал. Саме з його формуванням і використанням безпосередньо пов'язана фінансова діяльність суб'єктів господарювання. Процес формування капіталу пов'язаний із встановленням його оптимальної структури як основи для вибору напрямів розвитку підприємства та забезпечення максимізації його ринкової вартості.

Бланк І.О. пропонує трактувати поняття «структура капіталу» як відношення всіх форм власних і позикових фінансових ресурсів, що використовуються підприємством в процесі своєї господарської діяльності для фінансування активів [2,С.278]. Виходячи із запропонованого поняття, можна стверджувати, що під структурою капіталу розуміють співвідношення власного і позикового капіталу. Проте деякі науковці, досліджуючи дане питання, розглядають цей склад елементів по – різному. Тому вважаємо доцільним структурувати капітал з прив'язкою до джерел інформації, тобто до форм звітності.

Власний капітал – це капітал, вкладений власником підприємства, який є різницею між його активами і зобов'язаннями. Він характеризує частину майна, яка профінансована власниками корпоративних прав підприємства, завдяки

безпосереднім внескам грошових коштів (майнових об'єктів) чи в результаті реінвестування прибутку. Основними складовими є статутний, додатковий і резервний капітали та нерозподілений прибуток. Для більшості молокопереробних підприємств основними елементами власного капіталу є статутний і додатковий. Відомості про розміри статутного капіталу містяться в установчих документах суб'єкта господарювання. При створенні підприємства статутний капітал направляється на придбання основних засобів і формування оборотних активів у розмірах, необхідних для ведення нормальної виробничо – господарської діяльності. Тоді як додатковий капітал формується за рахунок суми приросту майна підприємства, яка виникла в результаті переоцінки, безоплатно одержаних необоротних активів та від емісійного доходу. Що одним елементом власного капіталу є нерозподілений прибуток (збиток), який відображає суму прибутку, яка реінвестована у підприємство, або суму непокритого збитку. У кінці звітного періоду товариства складають звіт про власний капітал за встановленою формою, метою якого є розкриття інформації при зміні в структурі капіталу протягом року. Для успішної діяльності підприємства власний капітал має становити більшу частину його фінансових ресурсів.

Ресурсне забезпечення суб'єкта господарювання є необхідною умовою його розвитку. Саме наявність фінансових ресурсів визначає можливість формування позикового капіталу, який є каталізатором бізнес – процесів, що надають можливість підприємствам збільшити прибуток. Він також має вплив на підвищення вартості статутного капіталу, за умови правильно здійсненої політики залучення фінансових ресурсів. Необхідно враховувати, що визначальними факторами при формуванні структури позикового капіталу є терміни його використання, ризики, ставки банківських відсотків.

Сьогодні повністю функціонувати на умовах самофінансування молокопереробні підприємства не мають можливості, що зумовлено специфікою виробництва молочної продукції (сезонність та швидке псування готової продукції і сировини), а також нестабільністю економічного середовища. Тому молокопереробні підприємства потребують додаткових зовнішніх джерел надходження фінансових ресурсів, серед яких найбільш вагомим є кредитування.

Розглянемо специфічні ознаки, притаманні саме акціонерним молокопереробним підприємствам, за допомогою аналізу структури капіталу, джерел їх формування та розміщення. Оцінку структури капіталу проведено за даними звітності окремих молокопереробних підприємств у розрізі власних і позикових джерел (табл. 1). Як показав аналіз, основну частку у капіталі суб'єктів господарювання протягом трьох досліджених років має власний капітал: у 2013 році - 67,6%, що на 8,5% більше, ніж у попередньому періоді - спостерігається тенденція подальшого підвищення рівня фінансової стійкості.

Головною причиною означеної позитивної динаміки власного капіталу є збільшення питомої ваги нерозподіленого прибутку протягом останніх років. Слід зазначити, що за досліджуваний період інфляційні процеси, зростання цін на молоко відповідно вплинули на цей показник. Величина додаткового і резервного

капіталів не зазнали змін протягом досліджуваного періоду, що свідчить про стабільність функціонування підприємств, відсутність додаткової емісії.

Таблиця 1

Структура капіталу окремих молокопереробних підприємств, %

Статті балансу	2011	2012	2013
Власний капітал	57,56	59,08	67,60
Позиковий капітал	42,44	40,92	32,40
Всього капіталу	100,00	100,00	100,00
Власний капітал, у тому числі:			
- Статутний капітал	13,8	11,4	9,3
- Додатковий капітал	13,3	12,3	12,6
- Резервний капітал	1,7	1,5	1,3
- Нерозподілений прибуток	71,2	74,8	76,8
Всього власного капіталу	100,00	100,00	100,00
Позиковий капітал, у тому числі:			
- Довгострокові зобов'язання	18,7	17,6	22,3
- Короткострокові кредити банків	24,0	11,6	8,2
- Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	2,3	0,3	7,9
- Кредит. Заборгованість за товари, роботи, послуги	44,2	38,8	29,1
- Поточна заборгованість за розрахунками	9,4	28,4	30,6
- Інші поточні зобов'язання	1,1	2,9	1,9
Всього позикового капіталу	100,00	100,00	100,00

Примітки. Складено за даними [7-9].

Позиковий капітал молокопереробних підприємств представлений довгостроковими і короткостроковими зобов'язаннями. Довгостроковий залучається з метою фінансування капітальних інвестицій, тоді як короткостроковий – на поновлення обігових коштів та здійснення поточної діяльності. У зв'язку із особливістю кругообігу вартості у молокопереробці, що пов'язана з сезонністю у виробництві, спостерігається процес зменшення частки короткострокових кредитів на 12,4% у 2012 та 3,4% у 2013 рр., їх пролонгування та переведення в довгострокові зобов'язання, які на протязі аналізованого періоду зростають на 1,1% та 4,7%. Протягом досліджуваного періоду темпи приросту короткострокових зобов'язань були нестабільними. У 2013 році спостерігається уповільнення темпів приросту на 15,8%. Найбільшу питому вагу у структурі позикового капіталу займає поточна заборгованість за розрахунками та кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги. Це свідчить про проблеми підприємств із поточною платоспроможністю та перевазі фінансування поточних потреб за рахунок відстрочок по платежам. Зростання кредиторської заборгованості підприємств негативно впливає на

загальний стан економіки, оскільки кредиторська заборгованість одних підприємств створює дефіцит грошових коштів у їх контрагентів. При цьому виникає ланцюгова реакція, значно зменшуючи ділову активність суб'єктів підприємництва різних галузей. Зазначимо, що на протязі досліджуваного періоду спостерігається нерівномірність у формуванні складових капіталу підприємства.

Загалом за результатами аналізу можна зробити висновок про позитивні зміни у капіталі підприємства, що свідчить про зростання частини власного капіталу, зменшення поточних зобов'язань, що впливають на показники ефективності використання капіталу підприємства. Аналіз динаміки нарощення капіталу окремих молокопереробних підприємств подано в табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка обсягів і структури джерел фінансування окремих
молокопереробних підприємств

Показники	2011	2012	2013
Власний капітал, тис.грн.	321507	389671	476258
Приріст до попереднього року,%	18	21	22
Позиковий капітал, тис.грн.	236958	268749	227903
Приріст до поперед. року,%	11	13	-15,2
Всього капіталу, тис.грн.	558465	658420	704161
Приріст до попереднього року,%	14	17,8	6,9

Примітки. Складено за даними [7-9].

Дані таблиці свідчать, що збільшення фінансових ресурсів відбувалося за рахунок приросту власного капіталу щорічно на 2%. Збільшення частки власного капіталу є позитивним моментом для даних підприємств, оскільки сприяє його стійкості. Такий темп приросту можна вважати стабільним, якщо взяти до уваги те, що доходи молокопереробних підприємств від реалізації продукції теж пропорційно зросли на 3%. Стосовно позикового капіталу, то його питома вага у 2013 році зменшилася на 15,2%, що свідчить про зниження залежності підприємств від залучених джерел фінансування і поліпшення їх фінансового стану. Позитивним явищем також є перевищення темпів зростання власного капіталу над темпами зростання позикового капіталу. В цілому, можна зробити висновки, що молокопереробні підприємства демонструють накопичення власного капіталу, тому співвідношення власних і позикових коштів становить у 2011 році – 1,35, у 2012 році – 1,44, у 2013 році – 2,0. За дослідженнями науковців у акціонерних товариствах частка власного капіталу є майже в два рази більшою, ніж у підприємствах інших форм організації бізнесу. Зрозуміло, що даний показник є узагальненим і не може повною мірою розкрити особливості структури капіталу кожного підприємства, оскільки потребує індивідуального дослідження окремого підприємства.

Крім власного капіталу, на розміри та структуру загального капіталу підприємства чинить істотний вплив кредиторська заборгованість. Вона є джерелом покриття дебіторської заборгованості. У зв'язку з цим доцільним є проведення порівняльного аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості

підприємств. У нашому випадку виявлено перевищення суми дебіторської заборгованості над кредиторською, що свідчить про іммобілізацію власного капіталу в дебіторську заборгованість (табл.3).

За даними таблиці можна стверджувати, що у 2013 році молокопереробні підприємства дотримувалися політики перевищення темпів росту дебіторської заборгованості над кредиторською. Різке збільшення дебіторської заборгованості означає збільшення обсягу продажів продукції або неплатоспроможність частки покупців. Так, якщо дебіторська заборгованість у 2013 році зросла на 35,4%, то кредиторська лише на 3,0%. Відповідно, дебіторська заборгованість товарного характеру зросла на 32,8%, в той час як кредиторська заборгованість товарного характеру зменшилась на 14%. Збільшуються показники співвідношення загальних сум дебіторської і кредиторської заборгованості, а також у розрізі товарної продукції.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості
молокопереробними підприємствами

Показник	2011	2012	2013	Відхилення (+,-)	
				Абсолют. тис.грн.	Віднос. %
Дебіторська заборгованість	266031	295656	360241	+ 94210	+35,4
в т.ч. товарного характеру	196630	242740	261242	+64612	+32,8
Кредиторська заборгованість	168947	221803	174041	+5094	+3,0
в т.ч. товарного характеру	76020	99995	65302	-10718	-14
Співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості	1,57	1,33	2,06	+0,49	-
в т.ч. товарного характеру	2,58	2,42	4,0	+ 1,42	-

Примітки. Складено за даними [7-9].

Якщо у 2011 році на 1 грн товарної кредиторської заборгованості припадало 2,58 грн. дебіторської, то у 2013 році цей показник суттєво зростає, і на 1 грн. товарної кредиторської заборгованості припадає 4,0 грн. дебіторської заборгованості. В цілому виявлені тенденції характеризують підприємства з позитивного боку і свідчать про покращення його стану і розрахунків з кредиторами. Водночас слід звернути увагу на договірну політику з дебіторами, оскільки затримки платежів від них впливають на ліквідність і платоспроможність підприємства. Таким чином, проаналізовані показники динаміки і структури капіталу молокопереробних підприємств дають розуміння щодо сучасних тенденцій формування капіталу. Необхідно зазначити, що на формування структури капіталу молокопереробних підприємств значно впливає: законодавча і податкова база, кон'юнктура ринку, темп реалізації молочної продукції, стан сировинного ринку, прибутковість активів та ін. Окрім названих факторів впливу на структуру капіталу можуть суттєво впливати рішення акціонерів на загальному зборах. Тому, основне завдання акціонерів та керівництва підприємства є знайти не тільки оптимальне

співвідношення між власним і позиковим капіталом, а й створити необхідні умови для зберігання чи збільшення фінансової стійкості підприємства.

Оцінити співвідношення капіталу можна за допомогою «правила вертикальної структури капіталу»[3], обчислюючи відповідні показники. Їх необхідно розраховувати для кожного підприємства окремо та порівнювати з середньогалузевими значеннями вітчизняних та світових підприємств. При цьому слід враховувати, що підприємства можуть мати однакову структуру капіталу, але різний фінансово – економічний стан. Вважається, що структура капіталу є ефективною, коли відбувається покращення виробничих і фінансових показників діяльності підприємства.

Висновки. Аналіз структури капіталу та існуючі умови господарювання, в яких знаходяться вітчизняні молокопереробні підприємства, дали змогу дійти висновку, що питанню формування структури капіталу приділяється значна увага акціонерами та керівництвом, оскільки питома вага власного капіталу з кожним роком збільшується і складає 67% від всього капіталу підприємства. Таке співвідношення (2:1) демонструє зменшення фінансових ризиків для підприємства. Велика частка власного капіталу у загальній структурі в подальшому позитивно вплине на рівень автономності і самостійності підприємства.

Список використаних джерел

1. Бланк И.А. Финансовый менеджмент/ И.А.Бланк. – К. : Ника-Центр: Эльга, 2006. - 656с.
2. Бланк И.А. Управление формированием капитала/ И.А.Бланк. – К., 2000. - 512с.
- 3.Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання.- К.:КНЕУ, 2003.- 554с.
4. Ковалев В.В. Финансы / В.В.Ковалев. - М., 2004. - 634 с.
- 5.Финансовый менеджмент: теория и практика / под. ред. Е.С. Стояновой. - М.:Перспектива,2003. -207с.
- 6.Фінансовий менеджмент / За ред. Г.Г.Кірейцева. – К.:ЦНЛ, 2004. -531 с.
7. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник за 2011рік/ за ред. І.М. Жук. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 445с.
8. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник за 2012рік/ за ред. І.М. Жук. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 840с.
9. Діяльність суб'єктів господарювання: статистичний збірник за 2013рік/ за ред. М. С. Кузнецова. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 447с.
10. Швидка О.П. Моделювання системи управління оборотним капіталом молокопереробних підприємств України / Швидка О.П. // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць.- Випуск 245: В 5 т. – Т.ІІІ. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. - С. 554-562.
- 11.Потій В. З. Управління капіталом акціонерного товариства [Текст] : монографія / В. З. Потій, А. О. Черкасова, Г. П. Куліш. - Київ : КНЕУ, 2014. - 246 с.
12. Малярець Л. М. Управління процесом росту власного капіталу підприємства: монографія / Малярець Л. М., Пономаренко Н. М. - Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. - 131 с.